

Doğru bilgi doğru kaynaktan alınır...

Selçuklular Devri Anadolu Beylikleri

Prof. Dr. Ali ÖNGÜL

ÇAMLICA

İstanbul 2018

KISALTMALAR

a.mlf.	: Aynı müellif
AÜEFD.	: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi
AÜİFD.	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bk.	: Bakınız
BSİT	: Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi
çvr.	: çeviren
DGBİT	: Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi
DİA	: Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİFM	: Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi Mecmuası
Eİ.	: Encyclopaedia of İslâm
h.	: Hicrî
haz.	: Hazırlayan
hş.	: Hicrî-şemsî
İA.	: İslâm Ansiklopedisi
İTED	: İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi
Krş.	: Karşılaştırınız
Ktp.	: Kütüphane
m.	: Milâdî
mad.	: Madde
MKD	: Millî Kültür Dergisi
MTM	: Millî Tettebbular Mecmuası
nr.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
SAD	: Selçuklu Araştırmaları Dergisi
str.	: Satır
sy.	: Sayı
ŞM	: Şarkiyat Mecmuası

- TAD : Tarih Arş. Dergisi
(Ankara Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak.)
- TD : Tarih Dergisi
- TDAY : Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
- TDK : Türk Dil Kurumu
- TED : Tarih Enstitüsü Dergisi
- THİTM : Türk Hukuk ve İktisat Tar. Mec.
(İst. Üniv. Türkiyat Enst.)
- TK : Türk Kültürü
- TM : Türkiyat Mecmuası
- TOEM : Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
- trc. : Tercüme
- Trç. : Türkçe
- TSD : Tarih Semineri Dergisi (İst. Ü. Ed. Fak.)
- TSMK : Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
- TTEM : Türk Tarihi Encümeni Mecmuası
- TTK : Türk Tarih Kurumu
- v.d. : ve devamı
- vr. : Varak
- v.s. : ve saire
- yk. : Yaprak
- Yay. : Yayınlayan
- YAD. : Yıllık Araştırmalar Der.
(Ank. Ü. İlâhiyat Fak. Türk ve İslâm Sanatları Enst.)
- VD : Vakıflar Dergisi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	XI
SELÇUKLULAR DEVRİ ANADOLU BEYLİKLERİ	
1. DÂNİŞMENDLİLER (1071-1178).....	1
1. Dânişmend Ahmed Gazi (Taylû) b. Ali et-Türkmanî (1071-1085).....	1
2. Gümüştekin Gazi (1085-1104).....	4
3. Emir (Melik) Gazi (1104-1134).....	11
4. Melik Muhammed (1134-1143).....	15
Melik Muhammed'in Oğulları ve Kardeşleri.....	18
Dânişmedlilerin Malatya Kolu (1143-1178).....	25
2. SALTUKLULAR (1071-1202).....	27
1. Ebu'l-Kasım Saltuk (1071-1102).....	30
2. Emir Ali b. Ebu'l-Kasım Saltuk (1102-1124).....	31
3. Ziyâeddin Gazi (1124-1132).....	34
4. İzzeddin Saltuk (1132-1168).....	35
5. Nâsıreddin Muhammed (1168-1191).....	41

6. Mama Hâtun (1191-1201).....	42
7. Alâeddin Melikşah (1201-1202).....	43
3. MENGÜCÜKLER (1071-1277).....	49
1. Emîr Mengüçük Gazi (1071-1118).....	49
2. Melik İshak (1118-1142).....	51
a) Kemah-Erzincan Mengüçükleri:.....	53
3. Melik I. Alâeddin Davud (1142-1162).....	53
4. Melik Fahreddin Behramşah (1162-1225).....	54
5. Melik II. Alâeddin Davudşah (1225-1228).....	57
b) Divriği Mengüçükleri (1142-1277).....	62
1. Melik I. Süleyman (1142-1175).....	62
2. Seyfeddin Şahinşah (1175-1198).....	63
3. Melik II. Süleymanşah (1198-1228).....	64
4. Hüsâmeddin Ahmedşah (1228-1252).....	64
5. Melik Salih (1252-1277).....	65
4. AHLATŞAHLAR (1100-1207).....	68
1. Sökmen el-Kutbî (1100-1111).....	70
2. Zahîreddin İbrahim (1111-1127).....	76
3. Ahmed b. Sökmen (1127).....	78
4. Devletşah Nâsireddin Muhammed II. Sökmen (1128-1185).....	78
5. Seyfeddin Begtimur (1185-1193).....	85
6. Bedreddin Aksungur Hezar Dinarî (1193-1198).....	87
7. Şücâeddin Kutluğ (1198).....	88
8. el-Meliku'l-Mansûr Muhammed (1198-1207).....	88
9. İzzeddin Balaban (1207-1208).....	89

5. ARTUKLULAR (1102-1409).....	95
a) Hisn-ı Keyfâ Kolu (1102-1232).....	105
1. Sökmen b. Artuk (1102-1104).....	105
2. İbrahim b. Sökmen (1104-1108).....	108
3. Rükneddin Davud b. Sökmen (1108-1144).....	108
4. Fahreddin Kara Arslan (1144-1167).....	111
5. Nureddin Muhammed (1167-1185).....	112
6. Kutbettin II. Sökmen (1185-1200).....	114
7. Nâsireddin Mahmud (1200-1222).....	114
8. Melik Mesud b. Mahmud (1222-1232).....	116
b) Harput Kolu (1185-1234).....	117
1. İmâdeddin Ebû Bekir (1185-1204).....	118
2. Nizâmeddin İbrahim (1204-1223).....	118
3. İzzeddin Ahmed (Hızır) (1223-1234).....	118
c) Mardin Kolu (1106-1409).....	119
1. Necmeddin İlgazi (1106-1122).....	119
2. Hüsâmeddin Timurtaş (1122-1154).....	133
3. Necmeddin Alpı (1154-1176).....	137
4. Kutbettin II. İlgazi (1176-1184).....	139
5. Hüsâmeddin Yavlak (Yoluk) Arslan (1184 -1204).....	140
6. Nâsireddin Artuk Arslan (1204-1239).....	141
7. I. Necmeddin Gazi (1239-1260).....	144
8. Fahreddin (Muzafferüddin) Kara Arslan (1260-1291).....	145
9. I. Şemseddin Davud (1291-1294).....	146
10. II. Necmeddin Gazi (1294-1312).....	146
11. Melikü'l-Âdil İzzeddin Ali Alpı (1312).....	147

İçindekiler

12. Melik Salih Şemseddin (1312-1364).....	147
13. Melikü'l-Mansûr Ahmed (1364-1368).....	148
14. Melikü's-Salih Mahmud (1368).....	148
15. Melikü'l-Muzaffer Şemseddin Davud (1368-1376).....	148
16. Melikü'z-Zâhir Mecdeddin İsa (1376-1407).....	149
17. Melikü's-Salih Şihâbeddin Ahmed (1407-1409).....	151
BİBLİYOGRAFYA.....	153
HÜKÜMDAR LİSTELERİ.....	185
KİRMAN SELÇUKLU SULTANLARI.....	185
HÂNEĐAN ŞECERESİ.....	186
DİZİN.....	187

Ö N S Ö Z

Türkler, İlk çağlardan başlayarak Ortaçağların sonlarına kadar, Orta Asya'dan Uzak Doğu, Hindistan, Orta Avrupa, Balkanlar ve Orta Doğu yönünde birçok göç ve fetih hareketlerinde bulunmuşlar; ana yurttan ve gittikleri yerlerde pek çok devlet kurmuşlardır. Türklerin dünya üzerinde bu yayılış ve hâkimiyet hareketlerini dört büyük ana devre ayırmak mümkündür. İslâm'dan önce Hun İmparatorluğu ve Göktürk Kaanlığı, İslâm'dan sonra Selçuklu ve Osmanlı Devleti. İlk iki devir, Orta Asya'da Türk nüfusu kaynak ve kuvvetini meydana getirmekte ve dünya tarihinde de önemli bir rol oynamakla beraber bu devirlerin Türkistan dışında vuku bulmuş yayılma ve tesirleri asırların derinliklerine gömülmüş ve zamanla izleri kaybolmuştur. Buna mukabil Selçuklu ve Osmanlı devirleri Türk ve İslâm tarihinde önemli bir yer teşkil eder. Türk ve dünya tarihinde büyük bir kudret ve hayatiyetin temsilcileri olarak cihânşümül ve millî tesirleri günümüze kadar devam eder.

İslâm'dan öncesi, birinci ve ikinci devirde Orta Asya'dan Hazar ve Karadeniz'in kuzeyi, Balkanlar ve Orta Avrupa'ya kadar yapılan Türk göçlerinde bu ülkeler Türk kavimlerinin yurdu haline gelmiş ise de buralarda bir takım tarihî hâtıra ve izlerden başka bir şey kalmamıştır. Buna mukabil son iki devrin büyük kudret ve tesirleri asırlarca devam edip zamanımıza kadar gelmiştir. Müslüman Oğuzlar, Selçuklular idâresinde, İslâm ülkelerine ve Anadolu'ya doğru güneyden göç ederlerken Şamânî Peçenek, Uz (Oğuz) ve Kıpçaklar (Kuman) da kuzey yolu ile Balkanlar'a kadar ilerliyorlardı. Hemen hemen aynı, kesafetle vuku bulan bu iki Türk göçünün, birincisi yeni bir devrin ve hayatiyetin başlangıcı, millî birlik ve şuurun âmili olmuş, fakat bu manevî unsurlardan mahrum kalan ikincisi ise dağılmış, tesirsiz kalmış, birbirleri veya Hıristiyan komşuları tarafından eritilmiş ve tarihe karışmıştır. Nitekim Altın Ordu Devleti'nin kuvveti ve dayanağı da Oğuz ba-

kiyeleri, Bulgarlar'ın ve son olarak da Kıpçaklar'ın İslâmlaşması sayesinde mümkün olmuştur. Kırım, Kazan ve İdil-Ural Türklüğü de bu suretle varlığını sürdürmüştür. Bununla beraber güney yolu ve Anadolu'da karşılaşılan fetih zorlukları ne kadar ağır ise Jeopolitik imkanlar da kuzeye nazaran o derece müsait idi.

Selçuklular tarihi bu devirlerden üçüncüsünü teşkil etmektedir. Selçuklular, kuzeydeki Oğuz Yabgu Devleti'nin başkenti Yenikent'ten ayrılıp güneydeki Cend'e geldiklerinde doğuda Samânîler, Karahanlılar ve Gazneliler; batıda Bizans Devleti ve Mısır Fatimî Halifeliği; güneyde ise Abbasî Halifeliği ve Büveyhî Devleti bulunuyordu. Cend'de bir beylik kurarak bölgede önemli bir güç haline gelen Selçuklular, bu sıralarda Gazneliler'e karşı savaşan Samanîler'in daveti üzerine Mâverâünnehir'e gelerek Karahanlı saldırılarına karşı Samaniler'e yardım ettiler. Ancak Selçuklular'ın yardımına rağmen Samanî Devleti yıkılmaktan kurtulamadı (1005). Samanî Devleti'nin yıkılmasından sonra Mâverâünnehir'de bir süre daha kalan Selçuklular kendilerine daha güvenilir bir yurt bulmak amacıyla buradan ayrılıp Horasan'a geçtiler. Burada Gazneliler'le yapılan mücadeleler sonucu Dandanakan zaferinden sonra (1040) Büyük Selçuklu Devleti resmen kurulmuş oldu. Selçuklular iki esas kola ayrılıp Selçuk'un oğlu Mikhâil'in neslinden gelen Büyük Selçuklular (1040-1157) ile, Irak (1118-1194), Kirman (1048-1187) ve Suriye Selçukluları (1079-1118) birinci kolu, Selçuk'un oğlu Arslan (İsrail) Yabgu'nun neslinden gelen Anadolu Selçukluları (1075-1308) ise ikinci kolu teşkil eder. Selçuklular böylece iki esas kol olmak üzere beş tali kol halinde hüküm sürdüler. Biz bu çalışmamızda Selçuklular Devri Anadolu Beyliklerini ele aldık. Eserin faydalı olacağını ümit eder basımında emeği geçen Çamlıca İlim, Kültür ve Tarih Araştırmaları Merkezi Uzmanlarına ve Çamlıca Basın Yayın mensuplarına teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ali ÖNGÜL